

Handboek verslaving

Ingmar Franken en Wim van den Brink (redactie)

© De Tijdstroom uitgeverij, 2009. De auteursrechten der afzonderlijke bijdragen berusten bij de auteurs.
Omslagontwerp: Cees Brake bno, Enschede

Uitgegeven door De Tijdstroom uitgeverij BV, Postbus 775, 3500 AT Utrecht.

Internet: www.tijdstroom.nl

E-mail: info@tijdstroom.nl

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich gaarne aanbevolen.

Waar dit mogelijk was is aan auteursrechtelijke verplichtingen voldaan. Wij verzoeken eenieder die meent aanspraken te kunnen ontlenen aan in dit boek opgenomen teksten en afbeeldingen, zich in verbinding te stellen met de uitgever.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stbl. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471, en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht, Postbus 882, 1180 AW Amstelveen.

Voor het overnemen van gedeelten uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

ISBN 978 90 5898 140 0

NUR 875, 770

Inhoud

Voorwoord – 9

DEEL 1 ACHTERGROND

Hoofdstuk 1 Geschiedenis en classificatie – 13
Wim van den Brink

Hoofdstuk 2 Epidemiologie – 27
Margriet van Laar

Hoofdstuk 3 Beloop – 51
Carla de Bruijn

DEEL 2 THEORIE

Subdeel 2.1 Sociologische theorieën

Hoofdstuk 4 De invloed van ouders en leeftijdgenoten op roken en drinken in de adolescentie – 67
Rutger Engels en Ron Scholte

Hoofdstuk 5 De rol van de maatschappij – 83
Paul Lemmens en Ronald Knibbe

Subdeel 2.2 Psychosociale theorieën

Hoofdstuk 6 Leertheoretische modellen – 101
Remco Havermans

Hoofdstuk 7 Automatische en controlerende processen en het ontstaan van verslaving
Reinout Wiers – 115

Hoofdstuk 8 Trauma – 135
Willie Langeland

Subdeel 2.3 Neurobiologische theorieën

Hoofdstuk 9 Neurobiologie – 153

Ben van de Wetering, Ingmar Franken en Wim van den Brink

Hoofdstuk 10 Neurale en gedragsmatige achtergronden

Hypothesen en evidentie uit dierexperimentele studies – 165

Louk Vanderschuren

Hoofdstuk 11 Genetica – 179

Arnt Schellekens

Hoofdstuk 12 Craving – 197

Ingmar Franken

Hoofdstuk 13 Controleverlies – 209

Geert Dom en Bieke De Wilde

DEEL 3 PRAKTIJK

Hoofdstuk 14 Preventie – 231

Pim Cuijpers

Hoofdstuk 15 Meten en meetinstrumenten – 245

Vincent Hendriks

Hoofdstuk 16 Laboratoriumonderzoek – 275

Jenneke Wijers-Everhard

Hoofdstuk 17 Spoedeisende situaties – 297

Tatijana Malesevic en Jeanine Koster

Hoofdstuk 18 Motivatie tot behandeling en stadia van verandering – 319

Gerard Schippers

Hoofdstuk 19 Detoxificatie van psychoactieve stoffen – 333

Ad van Hoek, Boukje Dijkstra, Mary Janssen van Raaij en Cor de Jong

Hoofdstuk 20 Farmacotherapie – 359

Wim van den Brink

Hoofdstuk 21 Effectieve psychologische interventies – 387

Ellen Vedel en Paul Emmelkamp

Hoofdstuk 22 Ambulante behandeling van chronisch verslaafden – 411
Hendrik Roozen, Hans Kroon, Anneke du Pree-van der Slik en Ben van de Wetering

Hoofdstuk 23 Drang en dwang – 433
Maarten Koeter

Hoofdstuk 24 Comorbiditeit – 457
Jaap van der Stel

DEEL 4 NIET-MIDDELENGEBONDEN VERSLAVINGEN

Hoofdstuk 25 Verslavingsmechanismen bij excessief eetgedrag en obesitas – 479
Ilse Nijs, Ingmar Franken en Jan Booij

Hoofdstuk 26 Gokken – 495
Anneke Goudriaan

Hoofdstuk 27 Internet en games – 513
Gert-Jan Meerkerk en Regina van den Eijnden

Personalía – 525

Register – 531

Voorwoord

Voor u ligt het Nederlandstalige *Handboek verslaving*. Verslaving is een groot maatschappelijk en persoonlijk probleem waar tot voor kort relatief weinig over bekend was. Mede door groot-schalige financieringsprogramma's van ZonMw is er de laatste jaren echter fors geïnvesteerd in het onderzoek naar verslaving. Hiermee sluit Nederland aan bij een internationale inspanning met als doel het vergaren van meer kennis over verslaving. Door deze internationale inspanning weten we nu veel beter wat verslaving is. Daar waar verslaving vroeger vaak werd afgedaan als karakterzwakte, hebben de nieuwe inzichten binnen de psychologie en psychiatrie verslaving duidelijker als stoornis op de kaart gezet. Dat werd tijd, want verslaving is een stoornis die in de top drie van meest voorkomende psychische stoornissen staat. Recente ontwikkelingen laten niet alleen zien dat er vooruitgang is geboekt in de theoretische inzichten maar ook in goede en effectieve behandelingen.

In dit handboek proberen we zo goed mogelijk aan te sluiten bij de recente wetenschappelijke inzichten. Daarnaast hebben we er uitdrukkelijk voor gekozen om het over misbruik, afhankelijkheid en verslaving te hebben en niet over de werking van middelen en middelengebruik. Hierover zijn al verschillende andere boeken beschikbaar.

In dit handboek beschrijven we verschillende aspecten van verslaving. In het eerste deel worden de achtergronden van het probleem beschreven, waarbij de geschiedenis, definities en epidemiologie van verslaving aan bod komen. In het tweede deel komen verschillende theoretische invalshoeken aan bod. Deze variëren van diermodellen tot sociologische modellen over het ontstaan van verslaving. In het derde deel wordt aandacht besteed aan de praktijk van de behandeling van verslaafden. Wij beschrijven verschillende therapieën, diagnostiek en preventie. Daarnaast is er in dit deel aandacht voor bijzondere praktijksituaties zoals comorbiditeit en spoedeisende situaties. In het vierde deel komen niet-chemische of gedragsverslavingen aan bod: gokken, eten, en games. Hoewel het verslavingskarakter bij deze gedragingen soms nog onduidelijk is, willen we hiermee aansluiten op de internationale ontwikkelingen en op ontwikkelingen in de zorg. Er melden zich de laatste jaren steeds meer patiënten bij de hulpverleningsorganisaties die problemen hebben met gokken, overeten of het overmatig spelen van (internet)games.

We willen met dit handboek een breed publiek aanspreken. Enerzijds willen we voor onderzoekers en studenten recente wetenschappelijke inzichten op een overzichtelijke manier presenteren, anderzijds willen we voor de geïnteresseerde hulpverleners een boek bieden waarin ze zowel een theoretische achtergrond van hun werk aantreffen alsmede wetenschappelijk gefundeerde inzichten over de dagelijkse praktijk. We zijn verheugd dat we vrijwel alle nationale experts bereid hebben gevonden om hun bijdrage te leveren aan dit eerste *Handboek verslaving*. We hopen dat u dit boek vaak zult inzien en lezen.

Prof.dr. Ingmar Franken
Prof.dr. Wim van den Brink

Rotterdam/Amsterdam, januari 2009